



Bekämpning av främmande arter

EN TALKOGUIDE FÖR UNGDOMAR



Allergi-, Hud- och Astmaförbundet • WWF Finland

INNEHÅLL

- 3 Gå ut i naturen
- 5 Vad menas med främmande arter?
- 5 Varför är främmande arter ett problem?
- 6 Vad kan jag göra?
- 6 Att ordna ett talko
- 7 Talkots ABC
- 9 Ett lämpligt ställe för ett talko finns ofta i närheten
- 10 Ta reda på vem som äger marken
- 11 Hur gör du dig av med avfallet efter ett talko?
- 14 Blomsterlupin
- 17 Jättebalsamin
- 20 Vresros
- 23 Nordamerikanska gullris
- 25 Skär snårvinda
- 27 Ta hand om naturen så tar naturen hand om dig!

Text: Tiina Parkkima,

Allergi-, Hud- och Astmaförbundet r.f. 2018

Uppdatering: Viivi Valkonen,

Allergi-, Hud- och Astmaförbundet r.f. 2020

E-post: viivi.valkonen@allergia.fi,

teemu.niinimaki@wwf.fi

Samarbetspartner: Essi Aarnio-Linnanvuori
WWF Finland, essi.aarnio-linnanvuori@wwf.fi

Layout: Tuija Sorsa

Teckningar: Liina Salonen, liina.salonen78@gmail.com

Fotografier: Juha Jantunen, Panu Kunttu,
Tiina Parkkima ja Lauri Rotko.

Översättning: Helene Blomqvist



Gå ut i naturen

Att vistas i naturen gör dig gott! Det piggar upp, ökar din fysiska aktivitet, förbättrar din sömnkvalitet, får dig att må bättre och bli lyckligare. Att röra sig i naturen känns lättare än att röra sig på andra ställen, och du får motion utan att du tänker på det. I naturen finns mikrober som förbättrar människokroppens motståndskraft mot olika sjukdomar.

Var och en kan göra någonting bra för miljön

Att ordna ett talko till nytta för sin egen omgivning är ett utmärkt sätt att samla ihop ett trevligt gäng och tillsammans åstadkomma någonting bra.

Syftet med en här guiden är att visa hur du kan ordna ett talko för att bekämpa främmande arter. Samma principer kan du använda som hjälp då du vill ordna andra talkon, till exempel för att samla in skräp. Att bekämpa främmande arter är naturvård i praktiken. Det är en verksamhet där du genast ser ett resultat.

Vad menas med främmande arter?



Främmande arter är sådana organismer som har spridit sig till ett nytt område från en plats där de förekommer naturligt. De kan ha spridits oavsiktligt med människans hjälp till exempel som fripassagerare vid varutransporter. Folk kan också ha planterat dem avsiktligt som prydnadsväxter utan att veta att de orsakar skada.

I allmänhet anpassar sig de främmande arterna dåligt till sin nya livsmiljö, men ibland kan de klara sig alltför bra och bli ett problem. Det kan till exempel bero på att de i sin nya miljö inte har några naturliga fiender som kan begränsa deras utbredning. Då får de en konkurrensfördel och tar över livsrum från de ursprungliga arterna.

Varför är främmande arter ett problem?

Främmande arter kan ställa till problem för den ursprungliga naturen. De kan vara till skada för andra arter eller till och med för hela ekosystemet och för naturens funktioner.

När växter och djur hittar vägen till nya främmande livsmiljöer kan det hända

att de kväver de ursprungliga arterna och skadar miljön. Då kallas de **invasiva arter**.

Invasiva arter har negativ inverkan också på människans hälsa, på fisket, jordbruket och matproduktionen. De kan till exempel förstöra skördarna av grödor och förorsaka många olika slag av skador.

Invasiva arter kan skada människans hälsa: exempelvis jättelokan innehåller en brännande vätska som när den reagerar med solljus ger symptom som påminner om brännskador.

Jättelokan är en invasiv art som också skadar människans hälsa. När jättelokans växtsaft reagerar med solljuset kan den ge hudsymptom som påminner om allvarliga brännskador. När du bekämpar jätteloka är det ytterst viktigt med skyddsutrustning!



Främmande arter kan också vara skadliga på annat sätt: de kan **förändra livsmiljöer så att de blir oanvändbara**. Till exempel har den taggiga vresrosen tagit över många sandstränder så att de inte längre kan användas som badstränder.

De främmande arterna gör erövringar både på land och i vatten. Till exempel bildar vattenpesten så täta bestånd att det är omöjligt att simma i sådana vatten där den finns. Under de senaste 200 åren har mer än hundra främmande arter brett ut sig i Östersjön genom att de har följt med fartygens ballastvatten eller suttit fast vid deras skrov.

Då klimatet blir varmare kommer det in fler främmande arter och det kan vara svårt att förutse vilken inverkan de får. Utbredningen av främmande arter försnabbas också av att den internationella handeln, resandet och varutransporten ökar.

De främmande arterna gör naturen ensidigare genom att konkurrera med de ursprungliga arterna, och till och med helt tränga undan andra arter. Fiskarten silverruda, ursprungligen från östra Asien, förökar sig så effektivt att den i vissa

länder har blivit den dominerande fiskarten som övriga fiskar inte kan konkurrera med. Som värst kan de främmande arterna förändra strukturen i hela näringskedjor.

De främmande arterna kan också sprida sjukdomar och parasiter, eller till och med korsa sig med naturligt förekommande arter. Mårdhunden som är en främmande art i den finländska naturen kan sprida farliga sjukdomar och parasiter.

Globalt sett räknas de främmande arterna, efter förstörandet av livsmiljöer, till det näst största hotet mot naturens mångfald. En mångformig natur är grunden för vår livsmedelsproduktion och för hela vår existens. Utan den skulle människan inte kunna leva på jorden.



Vad kan jag göra?

Du kan delta i ett talko som någon annan har ordnat, eller ordna ett själv. Vem som helst kan bekämpa främmande arter. Du kan göra det ensam eller tillsammans med kompisar eller i en hobbygrupp, eller varför inte med din skolklass. Du kan börja i din egen näromgivning.

Det är också viktigt att förmedla kunskap om främmande arter, för att ingen av misstag ska sprida dem ytterligare. Var och en kan själv ta itu med de främmande arterna, och på det sättet inverka på tillståndet i naturen och på sitt eget välbefinnande.

Att ordna ett talko

I den här guiden har vi valt att presentera fem olika främmande arter som man har goda erfarenheter av att bekämpa med talkokrafter. Bekämpning av främmande arter ger möjlighet till trevligt och målinriktat arbete tillsammans med andra, och är ett bra sätt att jobba för din närmiljö och den närliggande naturen. Samtidigt kan du lära dig känna naturen bättre och bli bekant med nya människor.



Foto: Lauri Rokko

TALKOARBETETS ABC

- » Samla ihop ett talkogäng, exempelvis en grupp kompisar, en skolklass, ett idrottslag, en scoutpatrull eller en scoutkår.
- » Tag reda på ett lämpligt objekt för ett talko. Be markägaren om lov!
- » Sprid information om talkot. Kom ihåg att bestämma en plats där ni ska träffas, och dit det är lätt att hitta.
- » Det är viktigt att lära sig känna igen de arter som ska bekämpas, också för att ni inte av misstag ska rensa bort sällsynta växtarter.
- » Om de uppdragna växterna ännu inte har frön samlas de i högar. Plantor som redan har frön ska ni lägga i säckar.
- » Färdiga säckar och högar ska placeras på ett sådant ställe att de är lätta att hitta och avhämta. Det bästa att utföra bekämpningen innan fröna är mogna. Kom överens med markägaren om avhämtning av säckarna med växtmaterial. Det är viktigt att noggrant förstöra frön och rötter. Noggrannare instruktioner hittar du i beskrivningen av de olika arterna.
- » Kom ihåg att ta med en god matsäck och arbetshandskar! Du kan be om handskar av kommunen, en förening, eller skaffa ett lämpligt företag som sponsor.



Ett bra talkoobjekt finns ofta på nära håll

Tyvärr finns det främmande arter på ganska många ställen, därför är det troligtvis inte svårt att hitta ett lämpligt objekt för ett talko.

Om du känner till något bra ställe lönar det sig prata om det med andra. Antagligen har också andra personer lagt märke till förekomsten och funderat på vad man eventuellt kunde göra åt saken.

Om du inte har något objekt som passar i tankarna, men ändå vill ordna ett talko i din näromgivning, kan du be miljöbyrån i din kommun om hjälp med lämpliga ställen.

På portalen för främmande arter www.vieraslajit.fi finns landsomfattande uppgifter om sådana objekt.

Markägarna berättar ofta gärna om lämpliga ställen för bekämpningstakon eftersom resurserna för att bekämpa främmande arter mången gång är begränsade. Hjälpen är vanligen välkommen!

För att utrota främmande arter i större skala behöver du markägarens lov eftersom det tyvärr inte hör till allemansrätten att rensa bort främmande arter, med undantag av enstaka plantor.

Lättast är det att börja med bekämpningen till exempel hos en bekant privat markägare. Då är det också enklast att personligen komma överens om exempelvis hur växtavfallet ska förstöras.

Ett bra alternativ är också att arbeta på kommunens eller statens marker eftersom det då är lätt att komma överens om hur man ska sköta området och bekämpa olika växtarter. Också lokala boendeföreningar och grannar kan du be om hjälp med att ordna ett talko!

EN IDÉ: Utmana företag, eller varför inte din egen kommun att delta i verksamheten med att utrota främmande arter – skolklasser eller idrottsföreningar kan samla in pengar genom att skaffa en sponsor som betalar ett visst pris per bortrensat kilo växter.

TA REDA PÅ VEM SOM ÄGER MARKEN

Nu för tiden är det lätt att hitta markägaren. Bara genom lite detektivarbete på smarttelefon eller dator får du reda på mycket! Om du redan känner till ett ställe där du skulle vilja ordna ett talko, men inte vet vem som äger marken, kan du lätt ta reda på det på nätet.

» **Lättast får du reda på markägaren på webbtjänsten "Kansalaisen karttapaikka" www.asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/**

Välj "**Fastighetsbeteckning**" på sidomenyn och zooma in området, då kan du se fastighetsnumren som talar om vem som äger marken. Med hjälp av fastighetsnumren kan du fråga efter markägaren på lantmäteribrån www.maanmittauslaitos.fi/sv/kundservice. Uppgifterna om markägare är offentliga och du kan direkt från lantmäteribrån, per telefon, gratis begära ut markägaruppgifter för tio fastigheter per gång. När du har fått reda på ägaren kan du ta kontakt direkt och be om lov att få ordna talko mot främmande arter.

Med hjälp av fastighetsbeteckningen går det också att få reda på markägaren vid kom-

munens tekniska sektor där du också kan få uppgifter om hur man ordnar talkon mot främmande arter, eller om en lämplig kontaktperson som kan ge mera upplysningar.

Ett annat praktiskt alternativ är att fråga invånare i trakten om de känner till vem som äger marken. Genom att fråga dig fram får du klarhet, och samtidigt kan du kanske komma överens om ett talko.

Det kan vara bra att påminna markägaren om att av de målarter som presenteras här är jättebalsaminen, vresrosen och blomsterlupinen främmande arter som ska bekämpas enligt lagen om hantering av risker orsakade av främmande arter. Det betyder att det är i lag förbjudet att importera, sälja, odla, använda och sprida dem i naturen! Enligt lagen får man inte inneha, odla, plantera, så, eller på något annat sätt hantera främmande arter på ett sådant sätt att de kan spridas i omgivningen.

Dina egna iakttagelser av främmande arter, eller information om redan utförda talkoarbeten lönar det sig att meddela om på portalen www.vieraslajit.fi.

Hur gör du dig av med avfallet efter ett talko?

1. Om platsen för talkot ligger på kommunens mark kan du på förhand, till exempel med grönområdesenheten, komma överens om hur växtavfallet ska forslas bort eller förstöras. Det är en god idé att vara i kontakt med kommunen eftersom många kommuner sköter om att talkoavfallet tas om hand.
2. Det bästa är att utföra bekämpningen innan fröna har mognat. Samla de uppdragna plantorna i högar om de ännu inte har frön. Högarna kan du lämna på stället att ruttna, ifall de inte har frön och om markägaren ger lov.
3. Om plantorna redan har frön ska de läggas i säckar, och de färdiga säckarna och högarna placeras på ett sådant ställe att de är lätta att hitta och avhämta med pick-up.
4. Meddela om mängden bekämpningsavfall, och noggrann adress för avhämtning, till kundtjänsten på kommunens eller stadens tekniska verk. Beroende på kommun kan det hända att någon annan avdelning ansvarar för bekämpning av främmande arter, men det får du reda på genom att fråga dig fram.
5. Frön och rötter av invasiva arter är det allt skäl att förstöra omsorgsfullt. Noggrannare uppgifter hittar du i den här guiden separat för varje art.



Om du utrotar växter på din egen gård, och vill ta hand om växtavfallet hemma, måste du tänka på att kompostering i hemförhållanden inte nödvändigtvis förstör de invasiva arterna eller deras frön. Du får en bättre effekt om du lägger avfallet i en ordentligt tillsluten sopsäck och låter det ruttna i säcken en månad eller hela sommaren, innan du flyttar det till komposten. Använd en tillslutbar kompost. De invasiva växterna sprider sig lättare från en öppen kompost som dessutom kan locka till sig råttor. För hemkompostering lämpar sig huvudsakligen bara sådana växtdelar som inte är fortplantningsdugliga. För att förstöra frön, blomställningar och jordstammar behöver man ta till grövre artilleri, därför är det viktigt att läsa de instruktioner som ges för varje art separat.

Trots att det är biologiskt nedbrytbart får växtavfall från bekämpningsobjekt eller trädgårdar under inga omständigheter föras ut i naturen! Frön, jordstammar, bitar av rötter och stjälkar av trädgårdsväxter, som följer med bland avfallet, fortsätter att leva och kan sprida sig till nya växtplatser. Många av de invasiva växtarterna har spridit sig från trädgårdar just som en följd av att man har dumpat trädgårdsavfall i terrängen.

En del av arterna kan också tas om hand på plats på ett sådant sätt att de inte kommer åt att rota sig, eller att fröna kan mogna efter att växten dragits upp. I sådana fall kan växterna lämnas att ruttna i små högar på platsen, men på ett sådant sätt att de inte stör till exempel rekreation på området.



Foto: Lauri Rokko

Växtavfallet gör normalt ingen skada om det inte följer frön med, och om övriga växtdelar (stjälkar, rötter och blomställningar) har torkat och cellvävnaden i dem är död.

Om växtavfallet får ligga och torka ungefär en vecka på en presenning, på ett kallt berg, på betong eller på ett motsvarande underlag på ett ljust ställe vid torrt väder, så gör det sannolikt inte längre någon skada. Men då ska det vara i direkt kontakt med ljus, inte i högar. Vid regnväder och på en skuggig plats behöver det ligga litet längre, och dessutom ska du se till att vinden inte kommer åt att sprida omkring det medan det torkar.

Läs de separata instruktionerna för varje art, för det finns skillnader mellan de olika arterna.

Ibland kan växtavfall också brännas, men då måste du komma överens om det med någon vuxen. I allmänhet måste dessutom kommunen ge sitt tillstånd. Den som bränner torrt växtavfall måste beakta brandsäkerheten och rökolägenheter i omgivningen. Vilka bestämmelser som gäller måste du ta reda på hos miljömyndigheterna i kommunen – och en ansvarig vuxen ska alltid vara med.

I det följande berättar vi noggrannare om hur främmande arter, som lämpar sig för talkarbete, ska bekämpas. De vanligaste och ymnigast förekommande arterna är jättebalsaminen och blomsterlupinen.

Foto: Juha Jantunen

Blomsterlupinen invaderar snabbt ett område och tar över livsrummet från växter och insekter.

Det är omöjligt att
leva i denna skugga!

Vårt bostadsområde
krympor dag för dag!



Blomsterlupin

Lupinus polyphyllus

Många beundrar blomsterlupinen när den står i blom, trots att den är en ytterst skadlig invasiv växt. På de områden den invaderar tar den över livsrummet för såväl ursprungliga växter som insekter. Lupinen försvagar livsmiljöerna för många naturligt förekommande växter genom att ta över ängar och sådana vägrenar där ängsväxterna trivs.

HÖJD: Blomsterlupinen är en flerårig 50–150 cm hög ärtväxt.

BLOMSTÄLLNING: Den långa klasformade blomställningen är blå, ljusröd eller vitbrokig eller något däremellan.

BLAD OCH STJÄLK: Lupinens blad påminner litet om en utspärrad handflata med fingrar, bladskivan är "handflikig". Stjälken är oftast oförgrenad.

ÖVRIGT: Lupinen blommar från juni till augusti och fröna mognar under sensommaren eller förhösten. Den växer i hela landet utom i nordligaste Lappland.

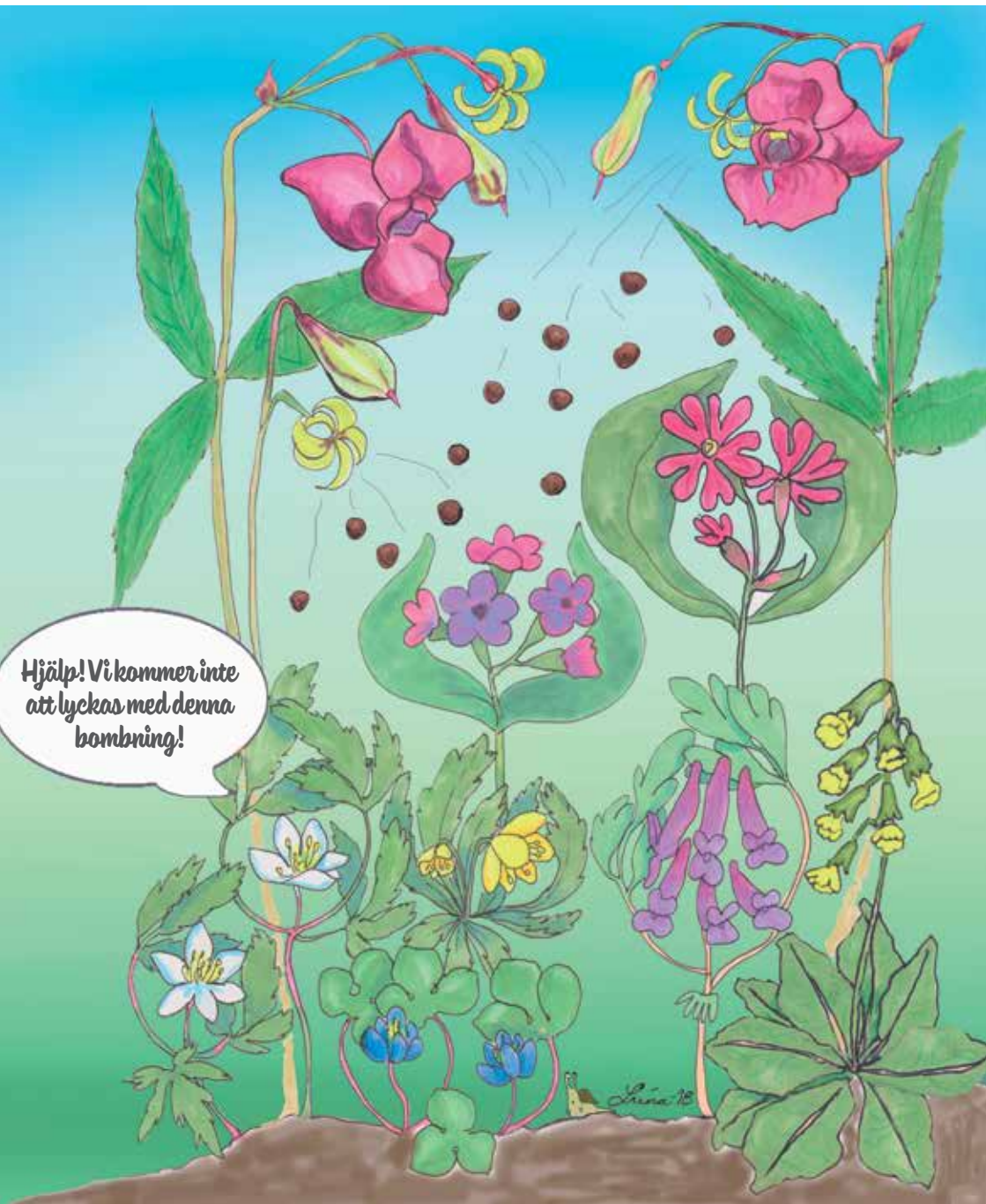
Spridning

Blomsterlupinen sprider sig med frön och möjligen också via rotsystemet. De knäppande skidorna sår ut en mängd frön i den närmaste omgivningen, och därför är det viktigt att förhindra frösättningen. Det händer också att den sprids med jord och arbetsmaskiner.

Bekämpning och förstörande av växtavfallet

Lupinfröna överlever i marken i årtal, därför är det viktigt att fortsätta att rensa bort nya plantor som kommer upp. Om det finns bara ett fåtal plantor kan du gräva upp dem en och en. Nya små bestånd kan du gräva du upp med rot och allt. Det går lätt med hjälp av en ogräsupptagare.

Växtavfallet ska du helst städa bort för att jorden inte ska bli övergödd. Om avfallet inte innehåller mogna frön kan det komposteras. Regelbunden slätter försvagar tillväxten och gör spridningen långsammare. Viktigt är att förhindra att lupinen sprider sig till nya växtplatser. Om bestånden är stora är det viktigt att slå dem regelbundet eller bryta av blomställningarna, helst innan fröna hunnit mogna.



Jättebalsamin

Impatiens glandulifera



Jättebalsaminen har vackra stora blommor men den är en invasiv art som sprider sig lätt. Den bildar täta bestånd och tar över växtplatser från de ursprungliga arterna. Dessutom minskar den både antalet marklevande insekter och andra ryggradslösa arter. I och med att förhållandet mellan de olika arterna förändras kan det leda till negativa förändringar i hela ekosystemets funktion.

Kännetecken

HÖJD: Jättebalsaminen är en stor ettårig ört med vätskefylld stjälk som kan bli upp till 1,5–3 meter hög.

BLOMMOR: Jättebalsaminen har stora ljusröda blommor som även kan variera i färg från mörkrött till vitt. Däremot har den aldrig gula blommor, till skillnad från vildbalsaminen, även kallad springkorn, som har stora gula blommor.

BLADEN OCH STJÄLKEN: Bladen är lansettlika och tätt sågtandade. Stjälken är saftig och vätskefylld.

ÖVRIGT: Jättebalsaminens frökapsel spricker lätt när den är mogen och sprätter iväg fröna i näromgivningen och kallas också därför ibland "sprättiväg". Den förekommer i hela Finland ända upp till Nordbotten och nordöstra Österbotten.

Färgen på jättebalsaminens blommor kan variera från ljusrött till mörkrött eller nästan vitt.

Spridning

Jättebalsaminen sprider sig med frön. En enda växtindivid kan producera tusentals frön. Särskilt lätt sprider den sig längs åar och bäckar, och den tar sig in speciellt på av människan bearbetade växtplatser med näringsrik och fuktig jord.

Torka tål den inte och den växer dåligt på torra platser. Den kan spridas också med stjälkar och rötter om sådana växtdelar kommer åt att rota sig på nytt. Fröna kan spridas också med jordtransporter och schaktningsmaskiner.

Bestånd av jättebalsamin kan utrotas genom att rensa bort plantorna innan fröna har mognat, och på så sätt förhindra att nya plantor kommer upp.

Bekämpning och förstörande av växtavfallet

Jättebalsaminen bekämpar du mest effektivt innan fröna har mognat. Små bestånd är lätta att förstöra genom att dra upp plantorna en och en så tidigt som möjligt, senast vid blomningen. Det är enkelt att rensa bort jättebalsaminen, för den har ett svagt rotsystem och är lätt att rycka upp eftersom skotten mycket lätt lossnar från marken och ingen särskild skyddsutrustning behövs. Följande år är det bra att kontrollera att bekämpningen har lyckats. Om inga fröande individer utvecklas



Foto: Juhana Venttunen

TIPS: Då du bekämpar växter längs rinnande vatten ska du börja bekämpningen i förekomsterna uppströms därifrån fröna sprider sig neråt med strömmen.



Foto: Tiina Parkkima

Unga skott av jättebalsamin. Små bestånd är det lätt att utrota genom att rensa bort plantorna en och en i god tid under växtsäsongen.

försvinner växten vanligen från platsen inom några år. Det kommer hela tiden upp nya skott, så det lönar sig att under sommarens lopp ordna flera talkon på samma plats.

Om det inte är möjligt att frakta bort växtavfallet kan du samla det i högar där det ruttnar, och där det översta lagret kväver de plantor som ligger underst så att de inte kan rota sig på nytt.

Före blomningen kan du kompostera jättebalsaminen med stjälkar och allt, men helst inte i en öppen kompost där stjälkarna eventuellt kan rota sig på nytt och bilda nya förgreningar som kan fröa sig i sin tur.

På sensommaren då jättebalsaminen har fröställningar ska du helst inte flytta på avfallet i samband med bekämpningen, eftersom fröställningarna lätt spricker och sprätter iväg frön i omgivningen. Däremot lönar det sig att försiktigt försöka bryta av blomställningarna direkt i sopsäckar.

OBSERVERA! De små fröna följer lätt med mull och skor till nya växtplatser, därför ska du putsa bort fröna från kläder och skor medan du är kvar på talkostället.

Växtavfallet kan du packa i sopsäckar eller på ett växelflak och frakta bort det för slutbehandling ifall du har kommit överens om borttransporten med markägaren.

Vresrosen tar över mark särskilt längs havsstränderna där den tränger undan den ursprungliga växtligheten och till och med gör det omöjligt att ta sig fram.



Fotografier: Panu Kunttu

Vresros

Rosa rugosa

Vresrosen som ursprungligen kommer från nordöstra Asien blommar vackert och bildar nypon, men den är ingen oskyldig och ståtlig trädgårdsväxt, utan en invasiv art. Till exempel förstör den sandstränder och gör att de inte kan användas som badstränder eller för rekreation.

Kännetecken

HÖJD: Vresrosen är en flerårig buske som kan bli från en halv meter upp till en och en halv meter hög. Under jorden bildar den aktivt ett slingrande rotsystem som kan ge upphov till vidsträckt bestånd.

BLOMMOR: Vresrosens blommor är stora, ljusröda eller ibland vita och de bildar orangefärgade nypon. Nyponen är något tillplattade på mitten.

BLAD OCH STJÄLK: Vresrosens blad är tjocka och rynkiga och grenarna är tätt försedda med raka taggar som varierar i längd.

Spridning

Vresrosen sprider sig i den närmaste omgivningen med rotskott, men också med nypon och frön som flyter längs vattendrag, och till exempel med hjälp av fåglar. Minsta lilla rotbit som har blivit kvar i marken kan få den att växa upp på nytt. Nypon och frön kan färdas hundratals kilometer med vågorna eller med fåglar.

Den har tagit över många sandstränder och havsnära ängar med värdefull natur: Då den får fäste på en strand kan den med hjälp av sitt horisontella rotsystem breda ut sig och bilda ogenomträngliga buskage, och fullständigt tränga undan de ursprungliga havsstrandsarterna.

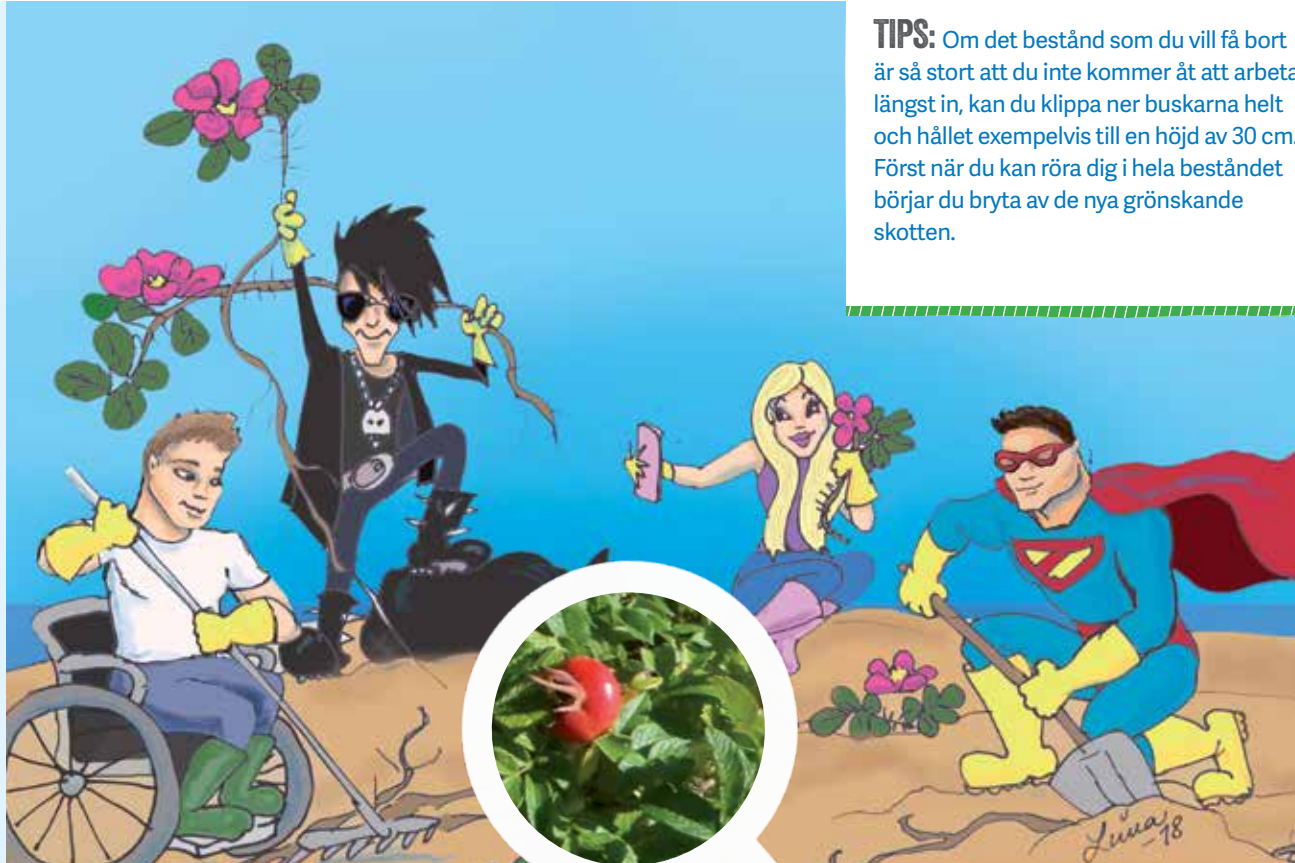
Bekämpning och förstörande av växtavfall

Bekämpningen är enklast att utföra då plantorna är ännu små, för då kan de lätt dras upp med rötter.

För att hantera större exemplar krävs grövre metoder eftersom det är mer utmanande att få bort stora rötter. En stor buske kan du först skära av vid basen till exempel med en grensax, efter det kommer du åt att gräva upp roten i sin helhet.

UTTRÖTTNINGSMETODEN: Man kan också trötta ut (utarma) vresrosen. Metoden går ut på att rosenbuskens alla nya gröna blad plockas bort. Under det första året är det bra att bryta av de nya gröna skotten 3–4 gånger. Uttrötning är en metod som fungerar på sådana ställen där du inte kommer åt att rycka upp rötterna. Att trötta ut vresrosen är ett lämpligt projekt för hela sommaren!

Under följande år bryter du av alla nya framväxande gröna skott 2–3 gånger under växtperioden. På några år tynar busken bort helt och hållet. Fördelen med den här metoden är att också rötter som är svåra att få bort dör fullständigt, och till slut finns bara stjälkarna kvar och dem kan man klippa av eller bränna upp.



TIPS: Om det bestånd som du vill få bort är så stort att du inte kommer åt att arbeta längst in, kan du klippa ner buskarna helt och hållet exempelvis till en höjd av 30 cm. Först när du kan röra dig i hela beståndet börjar du bryta av de nya grönskande skotten.

ÖVERTÄCKNINGSMETODEN: En effektiv bekämpningsmetod för vresrosen och andra fleråriga främmande arter är att kväva bestånden genom att täcka över dem under flera växtperioder. Klipp först ner beståndet längs marken och täck över med en tjock presenning som inte släpper igenom ljus. Placera ut stenar eller tegelstenar som tyngd för att säkert hålla presenningen på plats också när det blåser. Det lönar sig att sedan några gånger per år gå och kolla

att presenningen säkert ligger kvar. Det goda med övertäckningsmetoden är att man slipper det arbetsamma grävandet, eftersom rotsystemet förväntas dö inom några år. Efter att presenningen tagits bort ska du hålla ett öga på området ifall det skulle komma upp nya skott.

Kvistar och rötter kan du samla till exempel på ett berg, på en plats som är skyddad från vind och sjögång, och lägga stenar ovanpå som tyngd. När väx-

tavfallet har torkat och cellvävnaden har dött är det harmlöst.

Nyponen är det bra att samla ihop, så att fröna inte kommer åt att spridas, och sedan till exempel bränna dem tillsammans med det hopsamlade växtavfallet. Av nyponen kan du också laga läcker nyponsylt eller nyponmos. Ett annat alternativ är att samla nyponen i säckar och föra dem till en uppsamlingsplats för energiavfall, om det finns en sådan på orten.

Det kanadensiska gullrisets korgar av gula blommor bildar ståtliga klasor som förgrenar sig åt sidorna.



Nordamerikanska gullris

Kanadensiskt gullris *Solidago canadensis*, höstgullris *Solidago gigantea* & jättegullris *Solidago altissima*

Gullrisen som används som prydnadsväxter konkurrerar med de ursprungliga växtarterna om både växtplatser och pollinerare. Man misstänker att gullrisen, på de platser där de växer, minskar mångfalden bland flera insektsgrupper och fåglar vilket kan ge betydande negativa effekter på ekosystemets funktion i området. Med tanke på bekämpningen är det inte så noga med att skilja på de olika arterna eftersom det är lika värt att bekämpa alla tre.

Kännetecken

HÖJD: De gullris som växer är Finland kommer ursprungligen från Nordamerika. De är fleråriga, snabbväxande och sprider sig effektivt med hjälp av sina slingrande rotsystem. Vanligast är kanadensiskt gullris som blir 30–150 cm högt. Höstgullris och jättegullris kan bli så höga som 2,5 meter.

BLOMSTÄLLNING: De främmande nordamerikanska gullrisens korgar av vackert gula blommor bildar ståtliga pyramidlika, i toppen hängande klasar, som förgrenar sig åt sidorna.

BLAD OCH STJÄLK: Bladen hos det kanadensiska gullriset är tättsittande, de är smalt lansettlika med glest sågad kant och håriga på undersidan. Stjälken är mjukt korthårig upptill men kal nedtill. Höstgullriset och jättegullriset liknar det kanadensiska gullriset men är större och grövre.

OBS! Förväxla inte de främmande gullrisen med det inhemska gullriset (*S. virgaurea*) som är klart mindre, under knähöjd. Det växer oftast ett och ett, inte i stora bestånd. Dessutom är blomställningarna upprätta, inte hängande.

Spridning

De främmande gullrisen sprider sig genom könlig förökning, det vill säga med frön, men de sprider sig också lätt från växtdelar eller rotbitar, eller med jordmaterial som innehåller sådana

delar. Rotsystemet är kraftigt och just med dess hjälp bildar växterna mångåriga bestånd.

Bekämpning och förstörande av växtavfall

Det effektivaste sättet att bli av med de främmande gullrisen är att förstöra hela beståndet genom att gräva upp dem rötterna och se till att det inte blir kvar rotbitar i jorden. Om ett bestånd en gång har rotat sig på en växtplats är det här det bästa sättet att utrota det.

Du kan också bekämpa gullrisen genom att bryta av blomställningarna innan fröna är mogna. Genom att slå ner beståndet i juni, vilket är den bästa tidpunkten, kan du försvaga dess livskraft. Upprepa sedan slåttern flera år efter varandra.

Blomställningar som har brutits av innan fröna har mognat kan läggas i blandavfallet, omogna frön kan sannolikt inte sprida växterna till nya områden. Du kan också låta växtavfallet torka och sedan bränna det, vilket antagligen är det bästa sättet att försäkra sig om att livskraftiga växtdelar inte kommer åt att sprida sig till nya växtplatser.

Tillsvidare har de nordamerikanska gullrisen inte klarat av att erövra vägrenarna på samma sätt som lupinerna eftersom de i allmänhet inte hinner producera grobara frön. Men när klimatet blir varmare och växtperioden blir längre ökar faran för spridning.

Skär snårvinde

Convolvulus dahuricus



Den skära snårvindans har stora blommor, 5–6 centimeter i diameter.

Snårvindorna är fleråriga vindeväxter. Det finns två slag: vit snårvinde (*Convolvulus sepium*) och skär snårvinde. Den förstnämnda kan vara endera en forntida inkomling, eller naturligt växande längs den sydvästra kusten och i skärgården därifrån den senare har spridit sig även till inlandet. Den skära snårvindan är en främmande art som har rymt från trädgårdar ut i naturen.

Kännetecken

HÖJD: Den skära snårvindan kan vara flera meter lång och slingrar sig som rankor runt andra växter.

BLOMMOR: Som namnet säger har den skära snårvindan röda eller ljusröda blommor, 5–6 centimeter i diameter. Den blommar under juli och augusti.

BLAD OCH STJÄLK: Den har hjärtformade blad och de ensamsittande trattformiga blommorna är stora och vackra och sitter fast i bladvecken med långa trådliknande stjälkar.

Spridning

Den skära snårvindan förökar sig vegetativt med växtdelar, och sprider sig lätt utanför trädgården. Till nya växtplatser sprider den sig med bitar av rötter eller stjälkar.

Bekämpning och förstörande av växtavfall

Det lönar sig att inleda bekämpningen av den skära snårvindan genom att bryta av den vid basen. När rankan har torkat är det lättare att riva loss den från den övriga växtligheten.

Om du ska bli av med den helt och hållet måste du riva upp den med absolut hela roten eftersom den lätt sprider sig från rotbitar. Det är bra att upprepa rensandet flera gånger, efter hand som nya skott kommer upp.

De uppgrävda rötterna måste få torka eller ruttna innan de komposteras, ett alternativ är att föra dem till avfallsstationen.



Foto: Lauri Rotko

Ta hand om naturen, så tar den hand om dig!

En mångformig natur och vistelse i naturen stärker kroppens motståndskraft.

Vid ett talko tar man hand om naturen, men också om människan: Ett nära förhållande till naturen stöder människokroppens egna nyttiga mikrober och stärker kroppens motståndskraft mot sjukdomar. Kontakt med naturen ger skydd mot många sjukdomar såsom allergi och astma.

Genom att vistas i naturen kan du inverka på din egen hälsa och minska risken för många sjukdomar som till exempel diabetes, astma och allergier. Att vistas och röra sig i naturen förbättrar också humöret – dessutom sjunker blodtrycket, hjärtat slår långsammare och stressen lättar.

Projektet "Terve askel luontoon" #luontoaskel

Målet med Allergi- Hud- och Astmaförbundets och WWF Finlands gemensamma fyraåriga (2017–2020) projekt "Terve askel luontoon" som fått stöd av Social- och hälsoorganisationernas understödscentral (STEA) är att öka intresset för naturaktiviteter, att göra naturens hälsoeffekter kända och att uppmuntra folk att självständigt och engagerat delta i talkon för naturens bästa.





ALLERGI
HUD &
ASTMA